

A DKMT EURORÉGIÓ GYENGE PONTJA, AVAGY A VAJDASÁG GAZDASÁGI ÉLETÉNEK FŐBB JELLEMZŐI

WEAK POINT OF DKMT EUROREGION

GULYÁS László

SZTE SZÉF

ÉLELMISZERIPARI GAZDASÁGTAN ÉS MARKETING TANSZÉK

ÖSSZEFOGLALÁS

Az eurorégiók Nyugat-Európában a „növekedés szigetei”, azaz olyan területek, ahol a gazdaság dinamikusan fejlődik. Ezzel szemben Közép-Európában az eurorégiók nem tudják ezt a szerepüket betölteni. Tanulmányunkban a DKMT Eurorégió példáján keresztül próbáljuk bemutatni, hogy miért nem működnek jól ezek a Nyugat-Európában bevált modellek Közép-Európában.

ABSTRACT

Danube-Criss-Mures-Tisza Euroregion was founded at 21st of November in 1997 in Szeged. This euroregion consists of three areas. In this essay we deal with one of area named Vajdaság. We are looking for the answer why this area is not able to work well within this euroregion.

BEVEZETÉS

A II. Világháború utáni Nyugat-Európa egyik jellemző vonása a határokon átnyúló együttműködések megjelenése és tömeges elterjedése volt.¹ Ennek legfontosabb megnyilvánulása az eurorégiók megszerveződése volt. Az első eurorégió az ún. Eurorégió Basiliensis, a francia Felső-Elzász megye, a svájci Basel város és kanton, valamint a délnémet badeni kerület szövetségéként jött létre 1971-ben.² Az infrastruktúrális fejlesztésekben (közös repülőtér, gyorsvasút hálózat, a tömegközlekedési eszközök igénybevételének egységesítése, speciális egyetemi szakok megszervezése, etc.), a modern ipari termelési ágazatok meghonosításában végzett együttes munka eredményeként ma már szoros szálak fűzik egybe a három tájegységet. Ezt nevezzük euroregionális szemléletnek, amely a jövő Európáját nem a nemzetállamok Európájaként, hanem azonos gazdasági érdekeltségű (határmenti) területekből kialakított „régiók Európájaként” képzei el.

A Nyugat-Európában jól működő eurorégiós modell 1990 után Közép-Európában is megjelent. Csakhogy ellentétben nyugati társaikkal a közép-európai eurorégiók nem tudtak a növekedés szigeteivé válni.³ Jól mutatja ezt a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió (a továbbiakban: DKMT) eddigi története.

A DKMT Eurorégió 1997. november 21-én Szegeden alakult meg.⁴ Lakossága 5,9 millió fő, területe 77 243km,² három ország közigazgatási egységeiből jött létre:

- ✓ Magyarországot Bács-Kiskun-, Békés-, Csongrád- és Jász-Nagykun-Szolnok megyék képviselik.
- ✓ Romániát Arad-, Krassó-Szörény-, Hunyad- és Temes megyék képviselik
- ✓ Míg Kis-Jugoszláviát Vajdaság képviseli.

Az alapítás óta eltelt hat évben a DKMT vezetése jelentős sikereket könyvelhet el az eurorégió szervezésében.⁵ Kialakították a működés szervezeti kereteit, felállítottak egy állandó titkárságot, és ami a legfontosabb, megalkották és elfogadták a stratégiai tervet.⁶ Sajnos negatívumokról is be kell számolnunk. A DKMT egyik legsúlyosabb problémája, hogy a jugoszláviai politikai és gazdasági helyzet miatt – miközben a román-magyar együttműködés többé-kevésbé zökkenőmentesen alakul – az eurorégió harmadik tagja, a Vajdaság, szinte csak jelképes szereplője az eurorégióknak.

Tanulmányunkban ezen helyzet kívánjuk részletesen feltárni, azaz megvizsgáljuk a Vajdaságban lejátszódó politikai és gazdasági folyamatokat.

A VAJDASÁG ÉS A MÁSODIK JUGOSZLÁV ÁLLAM SZÉTHULLÁSA

1987-ben Milosevics alkotmánymódosítást kezdeményezett, közvetlen feladatként fogalmazta meg Vajdaság reintegrálását Szerbiába, amely az 1988-as ún. „joghurt forradalom” eredményeképpen meg is történt.⁷ A Vajdaság gazdasági életét alapvetően meghatározza az ottani magyar kisebbség helyzete. Az 1988-tól napjainkig terjedő időszakot úgy értékelhetjük, hogy a vajdasági magyarság gazdasági és politikai helyzete jelentősen romlott, mert egy soknemzetiségű közösség helyett – a Tito-i Jugoszlávia – az egyre jobban nacionalizálódó és egyre inkább szerb nemzetállammá váló jugoszláv államba kellett élnie. Véleményünk szerint a Vajdaság gazdasági életét és ily módon regionális fejlődését három tényező hátráltatta az elmúlt másfél évtizedben.

A polgárháborús vérveszteség és elvándorlás kérdésköre

A jugoszláv állam széthullását kísérő négy polgárháború – a szlovén-szerb, a horvát-szerb a boszniai háború és a koszovói⁸ – nem érintette Vajdaság területét, ennek ellenére a vajdasági magyarság ezekben a háborúkban komoly vérveszteséget szenvedett el.

A Nagy-Szerbia megteremtéséért harcoló Jugoszláv Néphadsereg (JNA) soraiban jóval a magyarság számarányán felül harcoltak a magyar fiatalok. Az egykori Jugoszlávia össznépességén belül a magyarság részaránya 1,9% volt, míg egyes becslések szerint a Jugoszláv Néphadsereg soraiban 10%-nyi magyar harcolt a délszláv háborúkban.

Már a szlovén-szerb háború kitörésekor – 1991. június 27. – jelentős számú vajdasági magyar tartalékoszt hívtak be a JNA-ba. A vajdasági magyarok nehéz helyzetbe kerültek.⁹ Aki eleget tett a behívóparancsnak, annak Nagy-Szerbia megteremtéséért kellett harcolnia, aki pedig elmenekült - azaz átment Magyarországra -, azt a hűtlenség vádjával illették (ennek 10 év börtön a büntetési tétele a szerb törvények szerint).¹⁰ Egyes becslések szerint a horvátországi és a boszniai háborúk idején mintegy 40 ezer hadköteles korban lévő magyar fiatal ember menekült Magyarországra.¹¹ Azokról, akik engedelmeskedtek a behívóparancsnak sajnos nem készült hivatalos statisztika, de Juhász József úgy vélekedik, hogy a Vajdaság területéről behívottak 2/3-a magyar nemzetiségű volt,¹² azaz biztosan kijelenthetjük, hogy a magyarság számarányán felül vette ki részét a JNA embervesztéséből.

A délszláv polgárháborúk – különösen a koszovói háború – egy újabb, a vajdasági magyarság megmaradása szempontjából igen veszélyes demográfiai folyamatot indított be,

több ezer vajdasági magyar család magyarországi iskolába íratta be gyermekét. A vajdasági magyar pártok hiába kérelték a szülőket, hogy hozzák haza gyermekeiket, a távozók töredéke tért csak vissza. Gyakori eset, hogy az általános iskolát befejező gyermek magyarországi középiskolában, ill. a középiskolát befejező gyermekek magyarországi felsőoktatási intézményekben tanulnak tovább, ezzel is meghosszabbítva itt tartózkodásukat.

Elsősorban Szegeden figyelhető meg az, hogy a gyermeket követi az egész család, ingatlant vásárolnak, azaz végleg áttelepülnek. Ingatlanpiaci szakértők szerint a szegedi lakásárak rohamos emelkedése (az addigi átlagos 60 ezer Ft/m²-ről 100 ezer Ft/m²-re) az áttelepülők által generált kereslet eredménye.¹³ A fiatalok ilyen módon való távozása a Vajdaságból azt jelenti, hogy az ottani magyar kisebbség előregszik, majd fokozatosan kihal. A magyarság súlyának csökkenését jól mutatja az alábbi táblázat:

1. táblázat A magyarok és szerbek száma és százalékos aránya a Vajdaságban 1981-2001

Év	Magyarok száma	Magyarok %-os aránya
1981	385 000	18,9%
1991	341 000	16,6%
2001	28 0 000	10,5%

Forrás: A szerző saját szerkesztése

Pesszimista becslések szerint – ha a tendencia folytatódik – pár évtized múlva nyoma se marad a vajdasági magyar kisebbségnek.¹⁴

A NATO háborúja és a Vajdaság

Újvidéket a háború kitörése után – 1999. március 24. – szinte mindennap támadás érte.¹⁵ A háború első napjaiban a NATO csupán katonai célpontokat bombázott a Vajdaság területén, de április 1-jén ebben is változás történt, ugyanis a NATO gépei hajnalban lerombolták az egyik újvidéki hidat.¹⁶ A támadás hajnali ötkor történt, a rakéták szétzúzták az Újvidéket elővárosával, Péterváraddal összekötő híd két pillérét, s így a hidtest a folyóba csúszott. A péterváradi híd után a NATO az összes vajdasági Duna hidat bombázta. Ezt azzal indokolták, hogy így kívánják megakadályozni, hogy a Vajdaságban állomásozó jugoszláv erőket Belgrád Koszovóba vezényelje.

A háború előrehaladtával a NATO egyre több vajdasági célpontot jelölt ki és támadott meg. Ennek egyik fő oka az volt, hogy Belgrád a 80-as években a Vajdaságba számos ún. hadiüzemet telepített. Április végén felkerült a listára a magyar határ közvetlen közelében lévő Szabadka, ahol a NATO egy radarállomást lőtt szét. Az egyik rakéta azonban célt tévesztett, s a lakóházak közötti téren robbant fel, és ily módon súlyos károkat okozott a lakóépületekben. A légi csapások a háború egész ideje alatt folytak a Vajdaságban, ennek következtében elpusztult hat híd (Újvidék három hídja, továbbá Bogojevo, Palánka és Beska hidjai), két olajfinomító (Újvidék, Pancsova), több üzemanyagraktár, számos gyár, valamint jelentős mennyiségű közlekedési út. Emellett az eltévedt rakéták miatt a polgári lakosság épületállományában is súlyos károk keletkeztek.

Azaz a NATO 78 napos légi háborúja támadása szétzilálta a tartomány iparát és infrastruktúráját. Egyes becslések szerint a mintegy 100 milliárd dolláros NATO-háborús kár mintegy felét a Vajdaságnak kellett elkönyvelnie.¹⁷ A pusztítás utóhatásai is súlyosak, az elpusztult gyárak munkásaiból hatalmas munkanélküli tömeg keletkezett, amelynek kezelése szintén óriási probléma.

A belgrádi gazdaságpolitika

Milosevic gazdaságpolitikája a 90-es évek közepére a tönk szélére sodorta az egykor virágzó vajdasági mezőgazdaságot. Nem csupán arról van szó, hogy Milosevics elődjeihez hasonlóan az éléskamra szerepet osztotta Vajdaságra, hanem arról, hogy az ENSZ embargó ideje – 1992-ben rendelte el az ENSZ a kereskedelmi zárlatot – alatt Belgrád a mezőgazdaság kizsákmányolásával, azaz a felvásárlási árak mesterségesen alacsonyan tartásával, a műtrágya, a mezőgazdasági gép- és élelmiszergyárak karbantartási és fejlesztési munkálatainak elhalasztásával tartotta életben Kis-Jugoszlávia gazdaságát. A manőver sikeres volt, de a Vajdaság mezőgazdasága belerokkant, a korábban igen magas szintű gépesítés foka csökkent, szintén csökkentek a hozamok, a mezőgazdasági kártevők elszaporodtak, etc.¹⁸

Gyakorlatilag Milosevics rablógazdálkodást folytatott a Vajdaságban. A belgrádi központ elszívott mindent: mezőgazdasági terményeket, kőolajat, földgázt, jövedelmet, adóbevételt, ám cserébe nem adott semmit. Egyes számítások szerint a tartomány a központi államkincstártól – a helyi igények finanszírozására – legfeljebb a két százalékát kapja vissza az oda befizetett összegnek. Csecsei szerint a szerb állam egy tudatosan sorvasztotta el a Vajdaság azon területeit, ahol a magyar kisebbség még többségben volt. Belgrád egy olyan területfejlesztési stratégiát követett, mely szétverte a Szabadka-Topolya-Zenta háromszöget, miközben a Kelet-Szerbia-Szmederevó-Kikinda-Szeged vonal mentén fejlesztette az infrastruktúrát.¹⁹

Konklúziók

Általában elmondható a közép-európai eurorégiókról, hogy a probléma abból adódik, hogy hiányzik a fejlett terület. Azaz az esetek zömében elavult ipari infrastruktúrával, alacsony produktivitású, magas munkanélküliséggel sújtott területek álltak össze eurorégióvá.

A DKMT Eurorégió ugyanezekkel a gondokkal küzd, ráadásul három területéből az egyiknek – a Vajdaságnak – emellett még további súlyos problémákkal is szembe kell néznie.

Tanulmányunkban bemutattuk, hogy a Vajdaság fejlődési pályáját az elmúlt másfél évtizedben a gazdasági életben fontos szerepet betöltő magyar kisebbséget sújtó polgárháborús vérvesztesség, a nagy arányú elvándorlás, továbbá a NATO pusztító légi háborúja és a kizsákmányoló belgrádi gazdaságpolitika egy negatív spirálba kényszerítette. Ebből következően a Vajdaság semmiféle szerepet nem tudott betölteni a DKMT Eurorégióban. Jól mutatja a probléma súlyosságát, hogy a DKMT Eurorégió stratégiai tervének készítésébe a magyar és a román fél a megelőző időszak jugoszláviai viszonyai miatt - gondolunk itt elsősorban a koszovói háborúra -, nem tudta bevonni a vajdasági partnereket. A stratégiai tervet közreadó kötetben így csak magyar, román és angol nyelven szerepel a szöveg, szerb nyelvű változat nem készült.

Ilyen viszonyok között alig látunk esélyt arra, hogy a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió, hasonlóan Nyugat-Európai „testvéreikhez”, a „növekedés szigete” legyen a magyar-román-jugoszláv hármashatár mentén.

IRODALOMJEGYZÉK

1. A Nyugat-Európai folyamatról lásd Horváth Gyula könyvét Európai regionális politika. *Dialog-Campus. Budapest-Pécs 1998.*
2. Delli Zotti G.: Transfrontier co-operation at the external borders of the European Union: Implications for sovereignty. *O' Down, L.-Wilson, Th. M. (szerk.) 51-71. old*
3. Illés Iván: Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. *Dialog-Campus. Budapest-Pécs 2002.*
4. Az alapító okiratot közli a „Csongrád Megye. *Helyzetkép az ezredfordulón*” Szeged 1999. című könyv 441. old.
5. A DKMT Eurorégió fejlődéséről lásd Gergely Attila: Integráció, globalizáció, regionális fejlődés: A Kárpátok és Duna-Körös-Maros-Tisza- eurorégiók, makro-politikai összefüggések. *Teleki László Alapítvány. Budapest. 1998., továbbá Zámbo Géza: Célegyenésben a DKMT Eurorégió szervezése. Comitatus. 1997. november.*
6. A DKMT Eurorégió Stratégiai Terve. *Szeged 2002.*
7. Arday Lajos: A mai Vajdaság rövid története. 43-47.old. id. mű Arday Lajos (szerk.): Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. *BIP Kiadó. Budapest. 2002.*
8. A háborúk lefolyásáról lásd Juhász József önálló monográfiáját *Juhász József: A délszláv háborúk. Budapest. 1997*
9. A helyzetről lásd Grajlah Emma-Keszég Károly-Tóth Livia: Menni vagy maradni? című interjú kötetét - megjelent Újvidék 1997. -, melyben számos vajdasági magyar vall arról, hogy milyen létkérdéseket vetett fel számára a jugoszláv állam háborús széthullása.
10. A jogi hercehurcákról, a perekről és a bebörtönzésekről lásd. *Téves csatateren II. Újvidék 1995. 49-54.old.*
11. HVG 1999. június 26. Melléklet. *Vajdasági helyzetkép.*
12. Juhász József id. mű 115. old.
13. Lásd a „Délmagyarország” című újság gazdasági mellékletének, a minden csütörtökön megjelenő „1%”-nak a vonatkozó cikkei.
14. Ezekről a tendenciákról lásd Kocsis Károly: A Kárpát-medencei magyar kisebbség jelenlegi települési és társadalmi szerkezete. 31-47.old. id. mű *Magyarország és a magyar kisebbségek. MTA. Budapest. 2002.*
15. A háború lefolyását ismerteti Németh András-Tóth László: Halálos tavasz a Balkánon (Bp. 1999)
16. Erről lásd Németh-Tóth id. mű 48. old
17. Lásd a HVG április 24-i számában.
18. Erről bővebben lásd Szecsei Mihály: A Délvidék vagyronvesztése. 183-187. old. id. mű *Nemzetstratégia a harmadik évezred küszöbén. Szerk. Kurucz Gyula. Magyarok Világszövetsége. 1996.*
19. Szecsei Mihály id. mű 185.old.
20. Ezeket részletesen bemutatja Hardi Tamás: A határ és a határmenti együttműködések a kialakuló határrégiókban. *Kézirat. Phd-Disszertáció Pécs 2001.*